

Oponentní posudek na disertační práci

Autor disertační práce: **Mgr. Laura Otýpková**

Název disertační práce: **Lidská práva osob se zdravotním postižením**

Školitelka disertační práce: **doc. JUDr. Helena Hofmannová, Ph.D.**

Studijní program: **Teoretické právní vědy – Ústavní právo a státověda**

Posudek vypracovala: **JUDr. Miluše Kindlová, M. Jur., Ph.D.**

Hodnocení obsahu disertační práce

Disertantka si jako téma své práce zvolila problematiku lidských práv osob se zdravotním postižením a jako cíl si stanovila blíže analyzovat pět věcných otázek. Ve stručnosti se jedná zaprvé o historický vývoj pohledu na pojem zdravotního postižení a postavení osob, které takové postižení mají, dále o rozbor změn v této oblasti v posledních dekádách, včetně příslušných pramenů nové právní úpravy. Poté se autorka zaměřila na způsoby pronikání zvýšené ochrany osob se zdravotním postižením (v rámci právní úpravy na úrovni institucí OSN, Rady Evropy, EU a dalších) do ústavního systému České republiky. Blíže se pak disertantka ve světle výše uvedeného zabývala třemi vybranými okruhy, které tvoří jakousi „zvláštní část“ práce (problematika právního řešení svéprávnosti, tzv. „právo číst“ - právo na svobodný přístup k informacím a konečně nově koncipované právo na nezávislý způsob života a zapojení do společnosti). Středobodem celé práce je snaha postihnout význam přijetí Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením (dále jen „CRPD“), resp. ratifikace této úmluvy Českou republikou. Právě s touto úmluvou (a s prací Výboru pro práva osob se zdravotním postižením) bývá totiž spojován posun „paradigmatu“ nahlížení na osoby se zdravotním postižením.

Z hlediska tématu je nutné ocenit, že si disertantka zvolila oblast, která je v české ústavněprávní doktríně dosud téměř nezkoumána, což je – jak práce dokládá – velice škoda. Příležitost vidět reálnou (ne)možnost naplnění dnes již běžně uznávaných lidských práv osobami, které jsou z důvodu zdravotního postižení ve ztížené pozici, je pro chápání obsahu lidských práv velmi poučné (v souladu se zkušeností, že si vážíme toho, co nemáme, popř. o co můžeme přijít).

Práce má řadu obsahových kvalit. Disertantka pečlivě propojuje rovinu popisnou a analytickou, přičemž zapracovává velké množství dostupných pramenů (v některých otázkách se může opírat téměř výhradně jen o zahraniční literaturu a zahraniční či mezinárodní judikaturu). Na začátku práce užitečně vysvětluje vývoj pojmu zdravotní postižení od náboženského modelu, přes model lékařský až po nejrecentnější model sociální, který zejména stojí v pozadí nové interpretace „tradičních“ lidských práv,

popř. koncipování práv nových, a který staví na odlišování výrazu *impairment* (fyzické či psychické postižení) a *disability* (ve smyslu znevýhodnění, které vyvěrá z toho, že společnost někdy přispívá k horšímu postavení těchto osob tím, že je v různé míře ze sebe vylučuje). Disertantka v práci ukazuje praktické projevy uplatnění různých modelů zdravotního postižení na české i zahraniční právní úpravě.

Při rozboru relevantní právní úpravy se autorka věnuje jak samotnému obsahu příslušných dokumentů, tak i navazující interpretaci jejich obsahu institucemi, které monitorují jejich dodržování. Zdaleka nejvíce čerpá z dokumentů Výboru pro práva osob se zdravotním postižením ustaveného na základě CRPD, který působí – vcelku logicky – jako určitý motor extenzivního výkladu CRPD. V nemalé míře disertantka „mapuje“ i mnoho jiných zdrojů právní úpravy (Evropská úmluva o lidských právech, Pakty, Úmluva proti mučení, Úmluva o právech dítěte, Listina základních práv EU a samozřejmě Listina). Celkově tak práce poskytuje velmi přehledný obrázek současného právního rámce, a to v dynamické podobě, protože prakticky ve všech případech je výklad lidskoprávních katalogů ve vztahu k osobám se zdravotním postižením v pohybu, což je dáno i stále relativně nedávným přijetím CRPD, která přímo či nepřímo ovlivňuje i interpretaci starších dokumentů. Autorka přitom neopomíjí i problematiku toho, v jaké podobě je ovlivňování např. judikatury Evropského soudu pro lidská práva obecnými komentáři Výboru pro práva osob se zdravotním postižením (tedy formou soft law) legitimní.

V těchto částech práce jsem nezaznamenala nějaké obsahové vady a ráda vyzdvihuji velmi pečlivé zpracování dostupných podkladů, včetně velkého množství judikatury.

Spíše bych v „historické“ části uvítala i bližší pohled na postavení osob se zdravotním postižením na území českých zemí, který v práci až na výjimky absentuje, což je dáno zřejmě horší dostupností zpracování tématu v naší literatuře. To by však naopak mohlo být příležitostí pro původní bádání autorky, zejména v situaci, kdy celá práce rozebírá průniky „světového“ (reálně však historicky zejména euroatlantického) vývoje s českou ústavní úpravou.

Dále jsem při pročítání pasáží o nejvýznamnějších právních dokumentech v oblasti mezinárodního a evropského práva v této oblasti přemýšlela nad tím, jestli by autorka dokázala práci obohatit i o určitou hlubší právně filosofickou úroveň. Na řadě míst totiž zdůrazňuje jako nejzásadnější aspekt důraz na hodnotu lidské důstojnosti (což je zřejmě dáno tím, jak je dané téma nejčastěji podáváno). Mnohem méně už je ale prostor věnován možným jiným zdůvodněním, resp. hodnotovým základům, o které lze práva osob se zdravotním postižením opírat (mám na mysli zejména koncepty svobody a rovnosti, i když je pravda, že se tématem rovnosti v některých částech také autorka zabývá).

Ve „zvláštní části“ disertační práce autorka kriticky hodnotí současný stav české právní úpravy v oblasti omezování svéprávnosti. Dochází k závěru, že z čl. 12 odst. 2 CRPD přímo vyplývá, že právně přistoupit k omezování svéprávnosti osob se zdravotním postižením je zakázáno a že lidskoprávnímu přístupu (který se nejúžeji váže na výše

zmíněný sociální model zdravotního postižení) odpovídá nový přístup v podobě různých forem tzv. „podporovaného rozhodování“ (*supported decision-making*). Tato koncepce je zároveň spojována s odmítáním tzv. náhradního rozhodování, tedy rozhodování náhradníkem, je-li podle pravidel toho kterého právního řádu osoba nezpůsobilá k rozhodnutí (*substitute decision-making*). Přímou otázkou odepření svéprávnosti je ve svém obecném komentáři k čl. 12 CRPD Výbor pro práva osob se zdravotním postižením stejného názoru, tedy že zdravotní postižení není přípustným důvodem pro omezení svéprávnosti, jak autorka uvádí na str. 139. Disertantka se zároveň domnívá, že tento právní názor by se mohl prosadit jako interpretace čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech (právo na ochranu soukromého a rodinného života) v rozhodnutích štrasburského soudu, což by samozřejmě významně zapůsobilo i na český právní řád. Nicméně je třeba zdůraznit, že výklad Výboru pro práva osob se zdravotním postižením je předmětem rozsáhlé právní i lékařské debaty. Některé státy zřejmě v obavě před extenzivní interpretací (kterou později skutečně Výbor pro práva osob se zdravotním postižením přijal) učinily k čl. 12 výhradu v tom smyslu, že nevylučuje v určitých případech zbavení či omezení svéprávnosti (z evropských států Norsko, Polsko, Estonsko), popř. byla jejich výhrada k danému článku obecnější (např. v tom směru, že si vyhrazují možnost zachování tzv. náhradního rozhodování). Uvádím to z toho důvodu, že by se s tímto určitě musel vypořádat i Evropský soud pro lidská práva, pokud by měl nově čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech vykládat tímto způsobem a neaplikovat princip tzv. prostoru uvážení pro smluvní státy. Je samozřejmě také otázkou, s jakým postojem Česká republika CRPD ratifikovala, neboť v případě, že by čl. 12 vykládala tak, jak to nyní činí Výbor pro práva osob se zdravotním postižením, zřejmě by výhradu učinila také.

V pasážích práce o právu přístupu osob se zdravotním postižením k informacím a k právu na nezávislý způsob života (ve smyslu čl. 21 a 19 CRPD) je autorka také k současnému stavu české úpravy kritická a poukazuje na ta ustanovení CRPD, která vyžadují po smluvních stranách okamžité zásahy, jakož i ta s progresivnějším naplňováním. Osobně jsem byla překvapená, jak dalece tato mezinárodní právní úprava (která má u nás status smlouvy ve smyslu čl. 10 Ústavy, jak judikoval Ústavní soud, se všemi z toho plynoucími důsledky) jde. Zejména povinnost státu vyžadovat na soukromých subjektech poskytujících služby široké veřejnosti poskytování informací v různých formách přístupných osobám se zdravotním postižením mě překvapila svou (potenciální) šíří.

Z hlediska obsahu je posuzovaná disertační práce velmi zajímavě a také v řadě aspektů velmi odborně zpracována. Určité výhrady mám v těch pasážích, ve kterých autorka podle mého názoru měla důsledněji citovat převzaté zdroje, protože to ovlivňuje i výsledný dojem o obsahové kvalitě práce.

Hodnocení formálních kritérií disertační práce

Disertační práce je napsána přehledně, má velmi srozumitelnou a přehlednou strukturu, s logickými návaznostmi mezi jednotlivými kapitolami. U takto obtížného tématu to jistě nebylo jednoduché.

K citační kultuře práce uvádím, že na některých místech bylo záhodno akademicky odpovědněji citovat použité zdroje a že v případě publikace práce v odborném tisku by bylo nutné tyto nedostatky odstranit (např. str. 14-22, 24, 138-141, 154, 163, 179, 181-183).

Celkový závěr

Disertační práce je obsahově přínosná a prokázala schopnost autorky ústavněprávně analyzovat a argumentovat s použitím relevantní mezinárodní, evropské i vnitrostátní právní úpravy, včetně dostupného soft law. Disertantka podala obšírné odpovědi na své výzkumné otázky. Práce je proto způsobilá k obhajobě. V rámci ústní obhajoby je možné se věnovat některým otázkám, které jsem nastínila výše, a samozřejmě těm, které navrhnou školitelka a další oponent práce. Osobně bych se ráda zaměřila i na otázku, jak dalece jsou v projednávané problematice stále ještě důležité existující rozdíly mezi určitými zdravotními postiženími (nyní ve smyslu *impairment*, a to zejména mezi mentálními a fyzickými hendikepy). Rozumím-li práci správně, tak v souladu se sociálním modelem přístupu ke zdravotnímu postižení je tato otázka poněkud upozaděna, ale přítomná jistě pořád je. Je v rámci CRPD, resp. soft-law Výboru pro práva osob se zdravotním postižením, popř. v jiných relevantních zdrojích, které autorka rozebírá, toto nějak reflektováno?

V Říčanech dne 31.8.2020

Miluše Kindlová